

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Doktori Iskola
Modernkori Program

JANCSÓ KATALIN

*A KORAI POLITIKAI INDIGENIZMUS
PERUBAN ÉS AZ
ASOCIACIÓN PRO-INDÍGENA*

*INDIGENISMO POLÍTICO TEMPRANO
EN EL PERÚ Y LA ASOCIACIÓN PRO-
INDÍGENA*

Ph.D. értekezés tézisei

Szeged, 2007

A kutatás célkitűzése

José Carlos Mariátegui a következőképpen jellemezte a perui alkirályság és köztársaság rendszerét az indiánok helyzetét tekintve: „Amíg az alkirályság középkori és idegen rendszert képviselt, a köztársaság – formálisan – perui és liberális jellegű. Következésképpen a köztársaságnak olyan kötelezettségei vannak, amilyenek az alkirályságnak nem voltak. A köztársaságra hárul az indiánok létfeltételeinek javítása. S e kötelezettséget figyelmen kívül hagyva, a köztársaság koldussá tette az indiánt, súlyosbította lesüllyedését, és megkeserítette nyomorát. Az indiánok számára a köztársaság egy új uralkodó osztály felemelkedését jelentette, amely szisztematikusan megszerzi földjeiket. Egy olyan, szokásaikkal és lelkiületükkel a földhöz kötődött népnél, amilyenek az indiánok, ez a kisemmizés volt az anyagi és morális bomlás egyik oka”¹.

Már Mariáteguít megelőzően, a XIX. század második felében megjelent egy nemzedék, melynek tagjai először csak szórványosan, illetve irodalmi szinten, majd egyre több tudományterületen, illetve a közéletben és politikai életben is foglalkozni kezdtek az indiánkérdéssel. Dolgozatunkban a XIX. század végének és a XX. század elejének igen sokszínű korszakát tárgyaljuk, feltérképezve a korai indigenista irányzatokat és gondolkodókat, különös hangsúlyt fektetve az eddig kevésbé vizsgált „gyámsági” gondolkodásra és e gondolkodás legfontosabb

¹ José Carlos MARIÁTEGUI: *Hét tanulmány a perui valóságról*, Kossuth, Budapest, 1977, 45.

intézményére, az Asociación Pro-Indígena indiánvédő társaságra.

A történelmi előzmények, a korszak ideológiai áramlatai és a gazdasági-társadalmi körülmények felvázolásával megvizsgáljuk, mikor és hogyan jelentkezik a szellemi életben, politikában és irodalomban az indián téma, megjelenik-e más területeken, pl. művészetekben. Az említett témában már számos mű született, sokféle aspektusból vizsgálva e korszakot. A témaválasztás elsődleges oka azonban az, hogy e művek az általunk megjelölt időszakot (a XX. század második évtizedével bezárólag) nem elemzik az indiánkérdés szempontjából, illetve más területekre koncentrálnak (például több mű született a parasztmozgalmakról).

A korai indigenizmus kevésbé vizsgált téma volt a XX. század utolsó két évtizedéig. Ekkor kezdtek megjelenni a témával kapcsolatos első munkák, kezdetben főként forrásközlések és gyűjteményes kötetek formájában. Szintén ebben az időszakban már elemző művek is születtek, de ezek az általunk tanulmányozott periódust megelőző (főként González Prada munkássága) és az azt követő korszakot tárgyalják (José Carlos Mariátegui, Luis E. Valcárcel, Uriel García életműve). Sokáig nem is tulajdonítottak fontosságot e korai politikai indigenizmusnak, tanulmányozni csak az 1970-es években kezdték², illetve értékeit a XX. század

² Lsd például Alberto FLORES GALINDO: *Buscando un inca. Identidad y utopía en los Andes*, Editorial Horizontes, Lima, 3a ed., 1988; Alberto FLORES GALINDO: *Los mineros de la Cerro de Pasco 1900-1930*, PUCP, Lima, 2a ed., 1983; Wilfredo KAPSOLI: *Ayllus del Sol. Anarquismo y utopía andina*, TAREA, Lima, 1984; Wilfredo KAPSOLI: *Los movimientos campesinos en el Perú*, Delva Editores, Lima, 1977.

utolsó éveiben kezdték felismerni³. Mindezzel együtt is még mindig igen kevés az olyan mű, mely e nemzedék képviselőinek munkásságát, gondolatait, eredményeit elemzné. A magyar történeti kutatások eddig kevésbé foglalkoztak a témával, Anderle Ádám és Wittman Tibor a tárgyalt korszakot érintő munkásságát szükséges megemlítenünk, illetve a José Carlos Mariátegui születésének 80. évfordulójára, Szegeden rendezett konferencia tanulmánykötetét, melynek munkái – ha érintőlegesen is – kapcsolódnak témánkhoz⁴.

Két perui mű kötődik szorosabban témánkhoz. Wilfredo Kapsoli az Asociación Pro-Indígenáról írt műve⁵ már használ néhány forrást a Pedro Zulen-archívumból, mely jelenleg a limai Nemzeti Könyvtárban található. A még teljesen rendezetlen anyagból csak igen kevés forrással tudott dolgozni a szerző, e mellett főként a társaság folyóiratanyagát és egyéb sajtóanyagokat használt a szervezet bemutatására. A mű röviden jellemzi az Asociación Pro-Indígenát és tagjait, illetve pár szót ejt működéséről, azonban nem elemez és nem tanulmányozza bővebben a társaság érdemeit. A mű fő célja a forrásközlés.

Témánk szempontjából még egy művet kell megemlítenünk, mely 2005-ben elektronikus formában jelent meg⁶. Szerzője, Carlos Arroyo Reyes kevésbé

³ Carlos Arroyo Reyes, Karen Sanders, Marisol de la Cadena, Magdalena Chocano, Gerardo Leibner és Cynthia Vich munkáit érdemes megemlítenünk.

⁴ *Studia Latinoamericana, Acta Historica LIX*, Szeged, 1976.

⁵ Wilfredo KAPSOLI: *El pensamiento de la Asociación Pro Indígena*, Centro de las Casas, Cusco, 1980.

⁶ Carlos ARROYO REYES: *Nuestros años diez*, libro digital: www.librosenred.com, 2005.

vállalkozik forrásközlésre, és többnyire már ismert anyagokkal dolgozik. Célja inkább az elemzés, melyben Pedro Zulen és Abraham Valdelomar munkásságára, illetve az 1915-ös Rumi Maqui felkelésre koncentrált. A Pedro Zulent tárgyaló rész foglalkozik az Asociación Pro-Indígena tevékenységével is, bemutatva tagjait és a főbb ideológiai irányzatokat, azonban nem nyerünk bepillantást a társaság működésének belső, fontos részleteibe és csak érintőlegesen tér ki a szervezet céljaira, és az általa felvetett politikai problémákra.

Dolgozatunkban az eddigi kutatásokra támaszkodva igyekeztünk folytatni a perui korai indigenizmus történetének feltárását. Részletes elemzést nyújtunk a XX. század első két évtizedére jellemző indiánügyi gondolkodásról, az Asociación Pro-Indígena megalakulásának körülményeiről, tagjairól, szervezeti felépítéséről, működéséről, a köztársaság egész területét behálózó delegáltakból álló rendszerről, a delegáltak feladatairól, az indiánok problémáiról, és azok megoldási kísérleteiről, a társaság vezetésének tagjairól, eszméiről, külföldi és belföldi kapcsolatairól, sajtóaktivitásáról, illetve arról, milyen volt a társaság későbbi megítélése és milyen hatást gyakorolt az utókorra. Mindezt eddig ismeretlen források bemutatásával és azok elemzése alapján tesszük, melyek az Asociación Pro-Indígena tevékenységének megértéséhez szolgálnak adalékkul.

A források

Kutatásokat perui levéltárakban, speciális gyűjteményekben és folyóirattárakban folytattunk. Forrásaink legértékesebb részét a Perui Nemzeti Könyvtár Pedro Zulen-archívum levéltári anyagai jelentették. Az archívum anyagai ma is részben még rendezetlen formában találhatók. Az archívumban vezetőségi tagok, delegáltak és indiánok által, kézzel, géppel írott levelek, illetve táviratok formájában találunk panaszokat visszaélésekről, bűncselekményekről, kényszermunkáról, letartóztatásokról, felkelésekről. Tagsági kérelmek, folyóirat igénylés, delegáltak kinevezése és leváltása is témája a levelezéseknek, mint ahogy a társaság által kiküldött hirdetményeket, körleveleket, eseményekről való tájékoztatást is találunk. A dokumentumok informálnak a központi vezetőség megalakításáról, összetételéről, működéséről, tagdíjakról, a delegáltak feladatairól. Itt találjuk a társaság alapszabályzatát, éves beszámolókat, illetve a heti gyűlések feljegyzéseit is.

Szintén a társaság működését ismerhetjük meg az Asociación Pro-Indígena folyóiratából, az alapítás után három évvel, 1912-ben megjelent *El Deber Pro Indígena* számaiból, melynek teljes anyagát sikerült áttekintenünk 1917. decemberével bezárólag a limai Pontificia Universidad Católica del Perú Egyetem folyóirattárában. Az újság szerkesztését Dora Mayer, az egyik alapító és vezetőségi tag végezte, aki a nemzetközi kapcsolatokért és egyéb kiadványokért is felelt. A 8 oldalas folyóirat havonta jelentkezett, 1916 augusztusa és 1917 júliusa között majdnem egy év kihagyással. A folyóirat cikkei képet adnak a társaság tagjainak igen változatos elgondolásairól, eszméiről és megoldási javaslatairól az indián kérdést illetően. A folyóirat közölte a heti gyűlések feljegyzéseit és a társaság tevékenységét taglaló éves beszámolókat is.

Dora Mayer munkássága kevésbé kutatott téma a korai indigenizmust tárgyaló munkákban, ezért megpróbáltuk felkutatni korabeli írásait: újságcikkeit, tanulmányait, könyveit. Az általa szerkesztett folyóiratok mellett (a már említett *El Deber Pro Indígena*, *La Crítica*, *Concordia*) jelentős perui sajtóanyagot vizsgáltunk meg (pl. az *El Comercio*, *El Tiempo*, *La Prensa*, *La Crónica*, számai).

Szintén forrásként használhattunk számos korabeli gondolkodótól, illetve az Asociación Pro-Indígena tagjaitól származó írást, tanulmányt. Ebben nagy segítségünkre voltak a már említett szerzők által összeállított gyűjteményes kötetek is⁷.

Mindemellett fontos megemlítenünk a korabeli gondolkodók visszaemlékezéseit⁸, illetve az őket követő generációnak a korszakot és e korai indigenizmust értékelő írásait⁹.

⁷ Nicolás LYNCH: *El pensamiento social sobre la comunidad indígena en el Perú a principios del siglo XX*, Centro de Estudios rurales Andinos Bartolomé de las Casas, Cusco, 1979.; José TAMAYO HERRERA: *El pensamiento indigenista. Antología*, Mosca Azul Editores, Lima, 1981.

⁸ Például: Luis E. VALCÁRCEL: *Memorias*, IEP, Lima, 1981.; Dora MAYER de ZULEN: *Memorias*, 3 vol., UNMSM, Semanario de Historia Rural Andina, Lima, 1992.;

⁹ Például: José Carlos MARIÁTEGUI: *Peruanicemos al Perú*, Editora Amauta, Lima, 1972.

Az értekezés szerkezete és gondolatmenete

Az értekezést 10 fejezetre tagoltuk. Strukturálisan 4 nagy egység különül el: a függetlenség utáni kreol állam bemutatása alkotja az első egységet, ezt követi a XIX. században és a XX. század első két évtizedében az indián helyzetének, az indián-kérdés felvetésének és az Asociación Pro-Indígena tevékenységének elemzése, mely a disszertáció központi és legterjedelmesebb része. Az utolsó nagyobb egységet jelentő forrásközlő fejezetet megelőző epilógusban kitekintést nyújtunk a 20-as évek indigenista gondolkodására.

A bevezető, historiográfiai és a források bemutatását szolgáló fejezeteket követően röviden foglalkozunk a függetlenség utáni zavaros évtizedekkel, illetve a század második felében bekövetkező gazdasági és társadalmi változásokkal. A guano-kitermelés felfutása, majd annak kifulladás, a bányák, nagybirtokok és partvidéki kikötők közötti, a belső piacot nem fejlesztő vasútépítkezések, az ország egyre növekvő hitelállománya jellemezte ezen időszakot. A partvidéki ültetvényeken és a guano-kitermeléshez kínai bevándorlókat alkalmaztak, akiket később az ország belső területeiről szerződtetett indián munkaerő váltott fel.

A partvidék kapitalista fejlődésével szemben a hegyvidék félféudális viszonyokat konzervált. Nagybirtokokat és indián közösségeket találunk ezeken a területeken, melyek a század második felétől egyre inkább érdekeltté váltak az angol textilipar által stimulált gyapjútermelésben. Itt azonban nem láthatunk modernizációs folyamatokat, az egyre nagyobb igényeket a nagybirtokok terjeszkedésével (az indián közösségek kárára) elégítették ki.

A Csendes-óceáni háborúban (1879-1883) elszenvedett vereség hosszú évekre megbénította az ország fejlődését. Csak a század végén indul el egy korlátozott fellendülés, mely tovább folytatódik a XX. század első éveiben. A városok

fejlődését, a munkásság megerősödését, sztrájkmozgalmakat és a szakszervezeti mozgalom megszületését jelenti ez a korszak a partvidéken, míg a hegyvidéki körzetekben az indiánmozgalmak sokasodnak meg tiltakozásul a közösségi földek elleni támadások, visszaélések és a kényszermunka formái ellen. A XIX. század végén és a XX. század elején a bányászat, illetve a kaucsuk-kitermelés is fellendült, mely az indián munkaerővel szembeni újabb visszaéléseket szült.

Az értekezés 4. fejezete az indián helyzetét vizsgálja a XIX. században, illetve a XX. század elején. A függetlenség előtti Túpac Amaru felkelés (1780-83) még ekkor is éreztette hatását. Az indián társadalom egy része földközösségekben élt, azonban a függetlenség utáni törvényhozás szabad utat engedett a közösségi földek elleni támadásoknak. Az indián társadalom másik része fölbirtokokon élt személyi függés viszonyai között, illetve a bányákba és partmenti ültetvényekre szerződtették őket, ahol megjelent az „enganche” rendszere, mely számos visszaélést szült.

Az ország lakosainak társadalomban elfoglalt helye szoros kapcsolatban állt faji besorolásukkal. Az indián fajt a paraszti réteggel azonosították, azonban amint elhagyta közösségét, vagy jobb anyagi viszonyok közé került, már meszticként tartották számon. Az indiánokkal szembeni visszaélések, munkaerejük kihasználása mellett számos kényszerű kötelezettség és adó is sújtotta e rétegeket. Az állam pénzügyi helyzete határozta meg ezen adók enyhítését, eltörlését, vagy újra bevezetését.

Mint már említettük, a visszaélések és földek elleni támadások indiánmozgalmak, felkelések kirobbanását hozták magukkal. Egy alfejezetben foglalkozunk a tárgyalt korszak legjelentősebb felkeléseivel, melyek a legfontosabb indián térségekben: Puno, Cuzco, Ancash, Ayacucho, Huánuco régiókban robbantak ki. A sort az 1915-ös Rumi Maqui felkelés zárja, mely vezetője révén kapcsolódott az Asociación Pro-Indígenához is.

Fejezetünket a protoindigenizmus rövid jellemzésével zárjuk, megemlítve az első, 1867-ben alakult indiánvédő szervezetet, és az első indigenista irodalmárokat (Narciso Aréstequi, Clorinda Matto de Turner).

A következő fejezet tárgyalja a városi élet modernizálódásának jellemzőit, mellyel párhuzamosan új eszmeáramlatok is megjelentek, nagy lökést adva a szellemi élet fejlődésének, az újságírásnak. Az irodalmi és politikai életben megjelentek a nők, illetve az irodalmi körök által szervezett beszélgetéseken, előadásokon a felvetett témák között egy másik elnyomott réteg, az indiánok problémái is egyre nagyobb helyt kaptak. Sőt, számos művészeti ágban (festészet, zene) is az indián gyökerekhez fordultak, mint ahogy a régészeti, antropológiai kutatások is fontos időszakhoz értek: Julio C. Tello, Max Uhle, Hiram Bingham kutatásai fémjelzik ezen időszakot.

Itt tárgyaljuk a korai indigenizmus nagy elődjének, Manuel González Pradanak munkásságát, illetve a korszakra jellemző eszmeáramlatokat (pozitivizmus, anarchizmus, liberalizmus). Külön alfejezetet szánunk a 900-as nemzedék képviselőinek, a későbbi perui történelem kimagasló szereplőinek, akik közül sokan szoros kapcsolatban álltak az Asociación Pro-Indígenával. José de la Riva-Agüero az inka múlt nagyságához nyúlt vissza; azonban írásaiban alig jelentkezik az indiánság jelene. Kortársai, a García Calderón testvérek a meszticizálódás, az európai fajok bevándorlásának jótékony hatásában hittek. Bővebben foglalkozott az indián problémával Víctor Andrés Belaúnde, aki tagadja az indián faj alsóbbrendűségét, azonban ő is a keveredés folyamatában látja a problémák megoldását. A „gyámsági” gondolkodás képviselői is hasonló gondolatokat vetnek fel, illetve egyre hangsúlyosabban jelentkezik a földtulajdon kérdése. Manuel Vicente Villarán a közösségi földek védelmében szólal fel José Antonio Encinasszal. Eltérő véleményt képvisel Ricardo

Bustamante Cisneros, aki úgy gondolja, a magántulajdon jelenti az ország előbbrejutását.

Hasonlóan sokszínű eszméket, véleményeket láthatunk a „gyámsági” gondolkodás bölcsőjén született Asociación Pro-Indígena tagjainál is. Munkánk 6. fejezete e társaság működését ismerteti, több alfejezetben bemutatva a társaság megalakulását, tagjait, működését, eredményeit, különböző elgondolásokat az indián problémáról, illetve annak megoldási lehetőségeiről.

1909-ben a San Marcos egyetem fiataljai előadássorozatot szerveztek az indián nevelésről, melynek keretében a kor fontos indigenista képviselői és az egyetem diákjai is részt vettek. E beszélgetések eredményeképpen ez év őszén megalakult az Asociación Pro-Indígena Joaquín Capelo (szociológus, politikus, szenátor), Dora Mayer (író, újságíró) és Pedro Zulen (ekkor még egyetemista, később filozófus) vezetésével. A társaság tagjai mindenekelőtt a társadalmi demokráciáért küzdöttek. A cél eléréséhez véleményük szerint indiánvédő törvényekre és jogi védelemre volt szükség. Ebben a feladatban jelentős részt vállalt a társaság elnöke, Capelo, aki Junín szenátoraként számtalan törvényjavaslatot nyújtott be.

A limai vezetést a századelő szellemi életének legkiemelkedőbb alakjai alkották: Riva-Agüero, Víctor Andrés Belaúnde, a későbbi 1915-ös felkelés vezetője, Teodoro Gutiérrez Cuevas (Rumi Maqui), a szociológus Carlos Lissón, a költő Abelardo Gamarra, a karrierjét éppen elkezdő régész, Julio C. Tello és az indián témákat gyűjtő zeneszerző, Daniel Alomía Robles. Később többen eltávolodtak a társaságtól, más szervezetekbe léptek, pártot alapítottak. A limai vezetés mellett az egész országot behálózó delegáltakból álló rendszer biztosította a jelenlétet a különböző régiókban. Az értekezésben egy térképen szemléltetjük az ország „lefedettségét”: az amazonasi térségeket és egy-két kisebb közigazgatási egységet leszámítva valóban mindenhol jelen volt

az API¹⁰, az indián lakta, illetve indián többségű zónákban (Cuzco, Puno, Arequipa, Junín, Huánuco) természetesen nagyobb számban. A delegáltak jelentették a kapcsolatot a limai vezetés és az indiánok között. Ők terjesztették az API körleveleit, felhívásait, sajtóanyagait, az *El Deber Pro Indígena* számainak, ingyenes tanácsadást és jogi védelmet nyújtottak az indiánoknak, visszaéléseket jelentettek, illetve ezekről és más problémákról beszámolókat küldtek a vezetőség tagjainak, akik maguk is olykor vidékre utaztak, hogy adatokat gyűjtsenek az indiánok helyzetéről. E munkáról bőséges levelezést találtunk az említett archívumban.

Az API vezetése heti rendszerességgel tartott gyűlést, melyről beszámolók készültek, hasonlóan minden év végén az adott évben jelentkező problémákról, visszaélésekről, felkelésekről, elvégzett feladatokról, propagandamunkáról. Fontos feladatnak bizonyult az enganche-rendszer elleni küzdelem, a visszaélések leleplezése: feljelentések, tiltakozások százait foglalmazták meg a vezetőség tagjai és a delegáltak a helyi kormányzatok, illetve különböző minisztériumok felé. Szintén jelentős az API szerepvállalása a Putumayo-i régió kaucsuk-kitermelésében tapasztalt visszaélések kivizsgálásában, melynek kapcsán az angol Anti Slavery and Aborigines Protection Society szervezettel folyamatos levelezésben állt, illetve a vizsgálatokról készült könyvből (Roger Casement nevéhez fűződik) folytatásokban részleteket is közöltek az *El Deber Pro Indígena*-ban. A szervezet másik nagy vállalkozása a Cerro de Pasco bányavidéken és a Cerro de Pasco Mining Company által elkövetett visszaélések kivizsgálása volt, melyről Dora Mayer írt átfogó munkát. Ez utóbbit a világ számos országába eljuttatták.

Az *El Deber Pro Indígena* beszámolt a társaság tevékenységéről, külföldi és belföldi kapcsolatairól, delegáltak kinevezéséről és helyt adott a tagok véleménynyilvánításának:

¹⁰ Az Asociación Pro-Indígena rövidítése a továbbiakban.

számos cikk jelent meg hasábjain az indiánkérdést érintő különböző témákban. A pozitívizmus jegyei még mindig érződtek több gondolkodó írásában. Az európai bevándorlás ösztönzése kisebb hangsúlyt kapott, ellentétben a nevelés kérdésével, mely talán a leggyakoribb téma az írásokban.

Az indián-probléma megoldására felvetődik a meszticizálódás gondolata is. A földkérdés kapcsán a legtöbb írás a közösségi földek erejét, fontosságát hangsúlyozza. A leggyakoribb jelszavak az igazságosság, az indián felszabadítása, a nevelés, a jogtudatosság voltak: egy polgári demokratikus program körvonalai rajzolódnak ki. A gyámsági gondolkodás mellett már radikálisabb hangok is megjelennek; ezek legjelentősebb képviselője Pedro Zulen, aki az indiánokra mint önálló egyénekre tekint, a nagybirtok felszámolását tűzi ki célul, és már forradalomban gondolkodik. Zulen a 10-es évek végére közeledik a szocializmus eszméihez és 1923-ban barátságot köt Mariáteguivel is.

Ezek a történések már a 7. fejezet tematikáját jelzik: a 10-es évek második felében feloszlik az API, ám a delegáltak továbbfolytatják a munkát és 1919-ben az ő segítségével megszervezik a Comité Pro Derecho Indígenát, mely tulajdonképpen az API működési elveit veszi át. Ebben az évben kerül Augusto B. Leguía hatalomra, mely egy új korszakot, és az intézményesült, állami indigenizmust vezet be. Leguía kezdetben az indiánok védelmezőjeként több gesztust tesz a társadalom ezen rétegei felé, megalapítja a Patronato de la Raza Indígenát, és ebben a korszakban szervezik meg az első indián kongresszusokat is. A kezdeti lépések azonban nem hoznak folytatást, sokan kiábrándulnak Leguía diktatúrájának demagóg politikájából és megszületik egy új indigenista nemzedék Mariátegui vezetésével. A fejezet röviden tér ki e korszak legkiemelkedőbb alakjaira, illetve jelzi, hogy a bemutatott intézmények az API utódainak tekinthetők mind eszmeiségükben, mind felépítésükben és működésükben.

A 8. fejezetet alkotó epilógus megpróbálja bemutatni, hogyan vélekedtek a kortársak és a közvetlen utókor az API működéséről és jelentőségéről. A 20-as évek második felének talán legjelentősebb vitája az API eredményeit illetően Mariátegui és Dora Mayer között zajlott az *Amauta* és a *Mundial* hasábjain. Mariátegui szerint az API filantropikus liga volt csupán, mely a limai vezetés tevékenységére korlátozódott, nem jutva el és meg sem ismerve a sierra indián lakta területeit. Főként a visszaélések feltárására szorítkozott munkája és a partvidéki területeken próbálta az indigenista áramlatokat terjeszteni. Mayer az API országos jelenlétét emelte ki, utalt a már általunk említett tényekre, miszerint a szellemi élet minden területére hatással volt, illetve megemlítette a társaság megszűnése után született szervezeteket, melyeket az API utódjának tekintett.

E fejezet végén fejtjük ki véleményünket az API jelentőségéről. Úgy véljük, a Társaság szükséges, és kikerülhetetlen lépcsőfok volt egy folyamatban, mely a gyarmati korban kezdődött az indiánvédő krónikásokkal, a XIX. században folytatódott az indián témák megjelenésével az irodalomban és a különböző ideológiai áramlatokban. A radikális elgondolások megszületéséhez elengedhetetlen volt e két ezidáig kevésbé kutatott évtized indiánügyi gondolkodása is. Az API valódi bölcsője volt több irányzat, ideológia és nemzedék megszületésének, összekötő kapocsként szolgált González Prada és Mariátegui, Valcárcel, Uriel García munkássága között.

A 9., forrásközlő fejezet hasznos adalékul szolgálhat a disszertáció előző elemző részeihez. Bár kikerülhetetlen volt, hogy korábban is idézzünk korabeli forrásokból, ebben a fejezetben tematikus és kronológiai sorrendbe rendezve közlünk eddig még ismeretlen dokumentumokat a Pedro Zulen-archívum anyagaiból: delegáltak, vezetők és indiánok által írt panaszos, beszámoló, vagy éppen információt kérő levelek, az API működésével, kapcsolataival, tevékenységével

kapcsolatos dokumentumok, tájékoztatók, éves beszámolók alkotják a fejezetet.

Az értekezést forrás- és irodalomjegyzék zárja le.

Az értekezés új tudományos eredményei

A perui és a nemzetközi szakirodalomban az értekezés központi témája alig kutatott terület. A dolgozatban említett két tudományos munkán kívül nincs tudomásunk további elemző munkáról. Az értekezés háttéréül szolgáló bevezető és befejező fejezetek témáit már kutatták, ebben kevesebb újdonsággal tudunk szolgálni.

A dolgozat a perui indigenizmus három évtizedének (a XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedei) történetét illetően több újdonsággal szolgál. Mindenekelőtt azzal, hogy az Asociación Pro-Indígena szervezete, tevékenysége, nemzetközi értelemben is, először kerül részletes bemutatásra. Átfogó, elemző munkát készítettünk a társaságról olyan szempontokat is figyelembe véve, amelyeket eddig nem, vagy csak kevésbé kutattak a történészek (belső működés, levelezés, külső kapcsolatok, regionális képviselés, stb). Az API és az Anti Slavery and Aborigines Protection Society szervezete közötti kapcsolat ugyancsak először kerül tudományos értekezésben elemzésre, ezen belül a Putumayo probléma kivizsgálása kapcsán történő együttműködés is fontos új mozzanat.

A Cerro de Pasco Mining Company, az indigenismo és API összefüggésének bemutatása ugyancsak új eredmény. Ennek kapcsán az ügyben született, Dora Mayer által írt munka¹¹ elemzése ad új dimenziót a kérdésnek. Az API egyik motorjának számító újságíró munkásságának bemutatása, műveinek a bibliográfiában történt rögzítése a perui kutatásokat segítheti a későbbiekben.

Levéltári forrásaink segítségével feltártuk, mely országokba juttatták el az említett művet, milyen külföldi szervezetekkel, lapokkal állt kapcsolatban a társaság. Az API

¹¹ Dora MAYER: *La conducta de la Compañía minera del Cerro de Pasco*, H. Concejo Provincial del Callao, Callao, 1914.

belföldi kapcsolatrendszeréről is eddig ismeretlen információkkal szolgálunk.

Új tudományos eredményt jelent a szervezet (API) enganche-ellenes kampányáról, a társasághoz érkezett panaszok fajtáiról szóló fejezet és az ilyen dokumentumokat tartalmazó melléklet, mely eddig ismeretlen források bemutatásával ad új, olykor drámai képet az indiánok helyzetéről. Fontos újdonság az API vezető, s későbbi perui történelemben meghatározó szerepet játszó tagjai eszméinek, gondolatainak bővebb bemutatása az *El Deber Pro Indígena* írásai alapján.

A társaság tevékenységének elemzésén túl további újdonságnak számít az értelmiségi nőknek a perui szellemi életben való megjelenésének és indiánügyi kérdésekben való egyre aktívabb részvételének összekapcsolása.

Az értekezés rávilágít a kutatók számára ezidáig ismeretlen *La Crítica* című folyóirat indiánügyi tevékenységére is.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a fentebb említett részleteken túl az értekezés egésze is új tudományos eredménynek számít: a korábbiaktól eltérő fogalomhasználattal (pl. protoindigenizmus) és új tartalmakkal tesz kísérletet a perui indigenizmus korai történelme egymást követő szakaszainak felvázolására, az indigenizmus szellemi áramlata fejlődéstörténetének jellemzésére.

További kutatási lehetőségek

A források bemutatásánál utaltunk arra, hogy korabeli sajtóanyagokat is felhasználtunk. E kört még lehetne bővíteni, különös tekintettel a regionális sajtóra, és így a delegáltak, illetve Pedro Zulen és Joaquín Capelo munkásságára.

Hasznos lenne kutatásokat végezni a rendőrségi iratokban, illetve a minisztériumok levéltáraiban is, melynek segítségével feltételezéseink szerint átfogó képet lehetne kapni a visszaélések, panaszok, bűncselekmények fajtáiról, mennyiségéről, területi eloszlásáról.

A kutatást más irányba is érdemes lenne kibővíteni: a most is létező angol szervezet, mai nevén Anti Slavery International korabeli dokumentumai és levelezése hasznos adalékul szolgálhat, mint ahogy szükségesnek tartjuk Dora Mayer teljes munkásságának bemutatását is egy átfogó munkában.

A szerző témakörhöz kapcsolódó publikációi

- Dora Mayer de Zulen y el problema indígena (Dora Mayer és az indiánprobléma), in: *Acta Hispánica*, Tomus IX., Szeged, 2004, 27-37.
- Intelectuales peruanas a fines del siglo XIX y a principios del siglo XX (Perui értelmiségi nők a XIX. és XX. század fordulóján), in: *Acta Scientiarum Socialium*, Tomus XX., Kaposvár, 2005, 81-96.
- Dora Mayer en las fuentes limeñas (Dora Mayer a limai források tükrében), in: *Acta Scientiarum Socialium*, Tomus XXIII., Kaposvár, 2006, 37-47.
- Mujeres peruanas en la vida política a principios del siglo 20 (Perui nők a politikai életben a 20. század első felében), in: *Jornada Latinoamericana 2005 konferenciakötet*, Pécs, 2006, 663-678.
- La Asociación Pro-Indígena - en las fuentes del Archivo Pedro Zulen, in: *Acta Hispánica*, Tomus XII, Szeged, 2007.
- El indígena peruano después de la independencia, in: *Acta Scientiarum Socialium*, Tomus XXVI, Kaposvár, 2007. (megjelenés alatt)
- A női nevelés kezdetei Peruban, in: *Neveléstörténet*, 2008/1-2. (megjelenés alatt)